

Pyhäjärvi 2019

Pyhäsalmen keskustan asemakaavan arkeologinen inventointi

Jaana Itäpalo 19.6.2019

KESKI-POHJANMAAN ARKEOLOGIA*PALVELU*

Tiivistelmä

Keski-Pohjanmaan Arkeologiapalvelu suoritti arkeologisen inventoinnin Pyhäjärven Pyhäsalmen keskustan asemakaavan alueella. Inventointi liittyi asemakaavan muutoksen laatimiseen. Kohdealue sijaitsee Pyhäjärven keskustassa rautatieradan eteläpuolella Tikkalansalmen länsipuolella ja se on n. 15 ha. Siltä tunnettiin ennen inventointia Tikkalan kivistinen löytöpaikka (id-tunnus 1000015703) ja lisäksi kaavan lähistöllä eteläpuolella sijaitsee Niemen kivistinen asuinpaikka ja pohjoispuolella Simunan kivistinen löytöpaikka. Maastotyön suoritti FM Jaana Itäpalo 15.5.2019 vajaan 1 kenttätöpäivän aikana. Työn tilaaja on Pyhäjärven kaupunki ja kaavoittaja Sweco Ympäristö Oy.

Inventoinnissa ei löytynyt merkkejä arkeologisista kohteista. Muita havaintoja olivat radan varrella rakennuksen betoniperus ja rakennusten purkujäte.

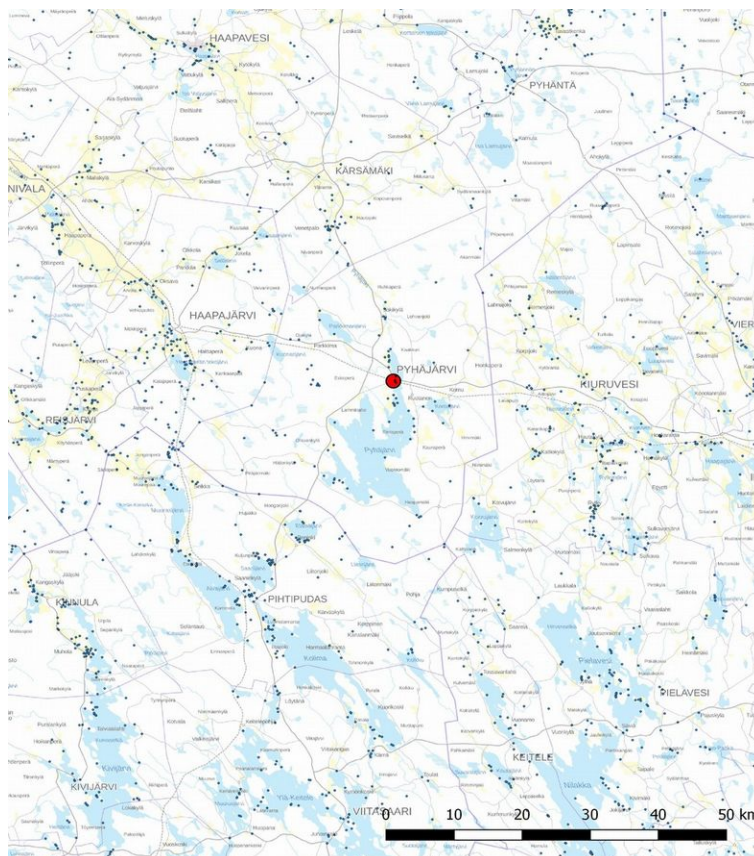
Sisällysluettelo

	S.
1. Perustiedot.....	3
2. Lähtökohdat ja menetelmät.....	3
2.1. Yleiskartta.....	4
2.2. Tutkimushistoria.....	4
2.3. Menetelmä.....	4
3. Maisema, topografia ja geologia.....	5
4. Alueen maankäytön historiaa	8
5. Tulokset.....	11
6. Aineistoluettelo.....	12

1. Perustiedot

Selvitysalue: Pyhäsalmen keskustan asemakaava
Tilaaajat: Pyhäjärven kaupunki ja Sweco Ympäristö Oy
Laji: osainventointi
Kenttätyöaika: 15.5.2019 vajaa 1 kenttätyöpäivä
Karttanumerot: TM35-lehtijako MML Q4313R, Q4314R (mk 1:20000)
vanha yleislehtijako MML 332109, 332112 (mk 1:20000)
Korkeus: n. 142,50-155 m mpy
Koordinaattijärjestelmä: ETRS-TM35 FIN -tasokoordinaatisto
Aiemmat löydöt: Tikkala KM 3170:2 taltta
Aiemmat tutkimukset: 1995 Mika Sarkkinen inventointi, Tikkala

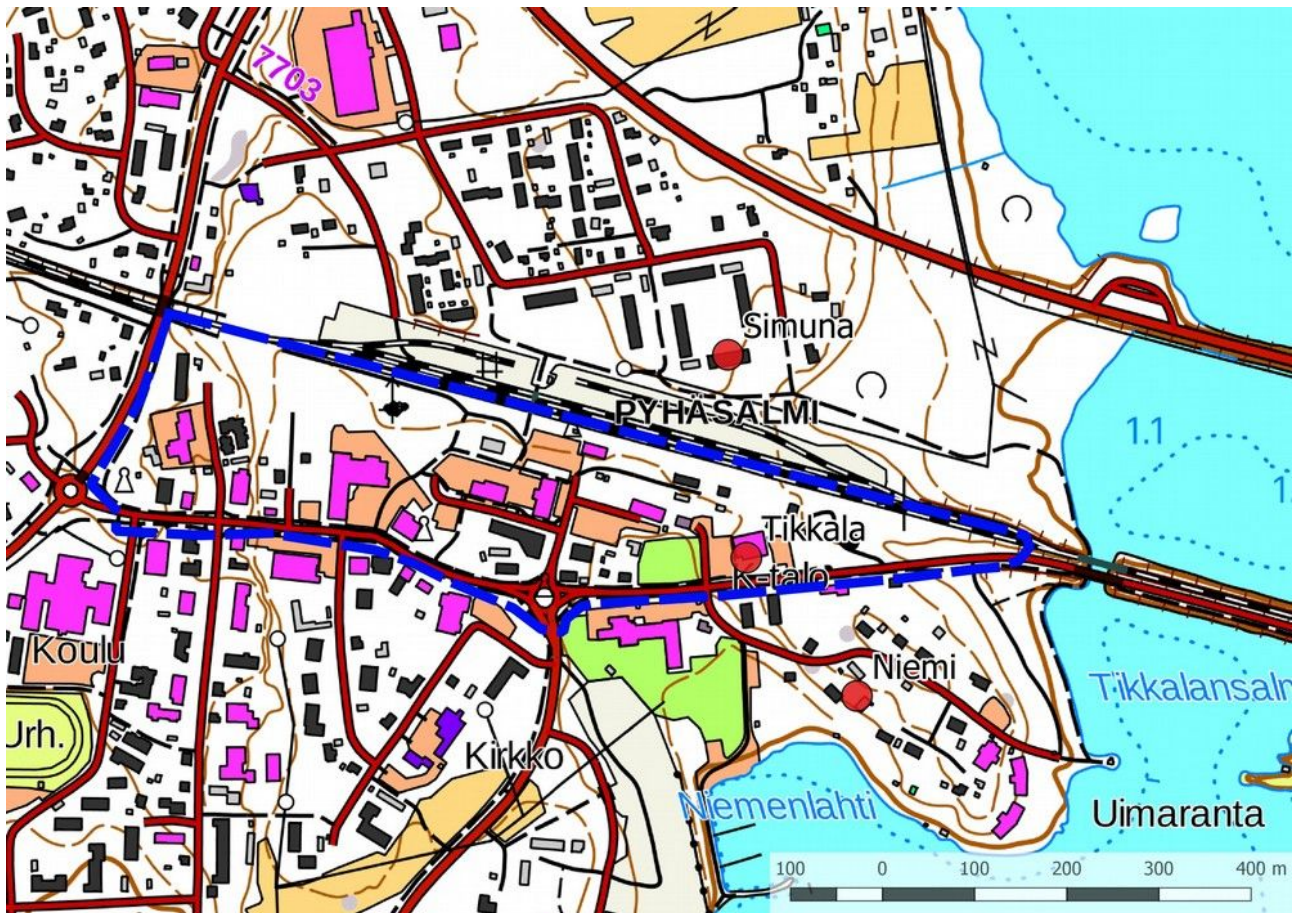
Kohdealueen yleissijainti merkitty ympyrällä. Tunnetut arkeologiset kohteet sinisenä pisteenä, kohdetiedot Museoviraston rekisteriportaalin mukaan. Taustakartta Mml 4/2019.

2. Lähtökohdat ja menetelmät

Pyhäjärvellä on käynnistetty Pyhäsalmen keskustan asemakaavan muutoksen suunnittelutyö. Suunnittelualue on n. 15 ha laaja. Alueelta tunnetaan Tikkalan kivikautisen taltan löytöpaikka nykyisen kaupungintalon vaiheilta. Lisäksi n. 150 metrin etäisyydellä kaavan eteläpuolella sijaitsee Niemen kivikautinen asuinpaikka, mistä on useita esinelöytöjä ja 100 m pohjoispuolella Simunan kohde, jonka kvartsilöydöt viittaavat kivikautiseen asuin- tai muuhun toimintapaikkaan. Museoviraston 25.1.2019 antaman lausunnon mukaan arkeologinen inventointi kohdistettiin kaavan itäosaan, missä tehtiin paikoin koekuopitusta. Myös muualla kaavan alueella huomioitiin arkeologinen potentiaali.

2.1. Yleiskartta

Kaavan alueen likimääräinen raja- ja lähtötilanne ennen inventointia. Tausta-kartta Mml 4/2019. Tunnetut arkeologiset kohteet kaavan alueella *Tikkala* sekä lähistöllä *Niemi* ja *Simuna* merkitty punaisilla ympyröillä, kohdetiedot Museoviraston rekisteriportaalin mukaan.

2.2. Tutkimushistoria

Pyhäjärvellä on tehty koko kuntaa koskeva perusinventointi vuonna 1995 (Mika Sarkkinen, Pohjois-Pohjanmaan liitto, Pohjois-Pohjanmaan museon ja Museovirasto). Sen jälkeen koko kuntaa koskevaa arkeologista perusselvitystä ei ole laadittu. Pyhäjärvellä viime aikoina tehdyt kattavimmat arkeologiset selvitykset ovat liittyneet Metsähallituksen kulttuuriperintöinventointeihin, jotka ovat olleet osa koko Suomen aluetta koskevista metsätalousmaiden kulttuuriperintöinventoinneista. Nämä kuten muutamat muut Pyhäjärvellä tehdyt inventoinnit eivät kuitenkaan ole koskeneet kohdealuetta.

2.3. Menetelmä

Selvitys ja maastoinventointi perustui esiselvitykseen, alueella ja lähistöllä tehtyjen aiempien arkeologisten selvitysten tuloksiin, Museoviraston arkeologisista kohteista ylläpitämään digitaaliseen tietokantaan, maaperäkartoihin, korkeusmalliin, korkeusprofiiliin, ortokuvaan ja laserkeilausaineistoon. Asutushistorian pääpiirteet ja historialliset elinkeinot sekä maankäyttöä selvitettiin 1800-luvun pitäjänkarttojen ja yleiskarttaesitysten sekä vanhimpien vuonna 1964 laadittujen peruskarttojen avulla. Lisäksi käytettiin kirjallisuutta.

Kaavan itäosassa alkuperäiset maakerrokset ovat asfaltoitujen ja rakennettujen alueiden ulkopuolella pääosin yli metrin vahvuisten täyttömaakerrosten alla, paikoin radan varressa täyttömaakerros voi olla arviolta yli 1,5 m. Maata on myös läjitetty ja radan eteläpuolisia alueita pengerretty. Maaperä todettiin liejuiseksi. Koe-kuoppia oli siten mahdollista kaivaa vain muutamassa kohdassa. Muuten inventointi tehtiin pintahavain-

noimalla tien ja oijen avonaisia reunamia ja paikoin hieman kasvillisuutta poistamalla. Muu kaavan alue tarkastettiin yleispiirteisesti.

3. Maisema topografia ja geologia

Maaperä alueella on hienoa moreenia, pieneltä osin hietaa ja kalliota. Alue on melkein kokonaan rakennettua ja maaperä muokattua, vain itäosassa ja pohjoisreunan tonteilla on rakentamatonta aluetta. Alkuperäisiä maan pintakerroksia niillä ei kuitenkaan inventoinnissa havaittu. Pohjoisreunalla maisemaa hallitsee rautatie-rata ja lastausalueet ympäristöineen. Pohjoisreunalla radan varrella on kaavan itä- ja länsiosassa pienet metsiköt, laajoja viheralueita ei ole. Maaston korkokuva vaihtelee, korkein kohta sijaitsee länsiosassa. Itäosassa maasto laskee melko nopeasti Tikkalansalmelle. Kaavan kaakkoispuolella Niemen kivikautiset asuinpaikallöydöt ovat tulleet lähinnä Niemen tilan järvelle viettävältä rantavyöhykkeeltä.

Rakentamatonta aluetta poiskäytöstä jääneen muuntamon ympäristössä alueen itäosassa, sen vieritse kulkee syvä oja. Kuva luoteeseen.

Rakennuksen betoniperustus radan varrella alueen itäosassa. Kuva pohjoiseen. Radan varrella on sijainnut useita rakennuksia, jotka on purettu.

Itäosan maakerrokset ovat kokonaan sekoittuneet ojen ja penkereiden tekemisessä.

Itäosassa havaittiin mm. rakennusjätettä ja erilaista romua.

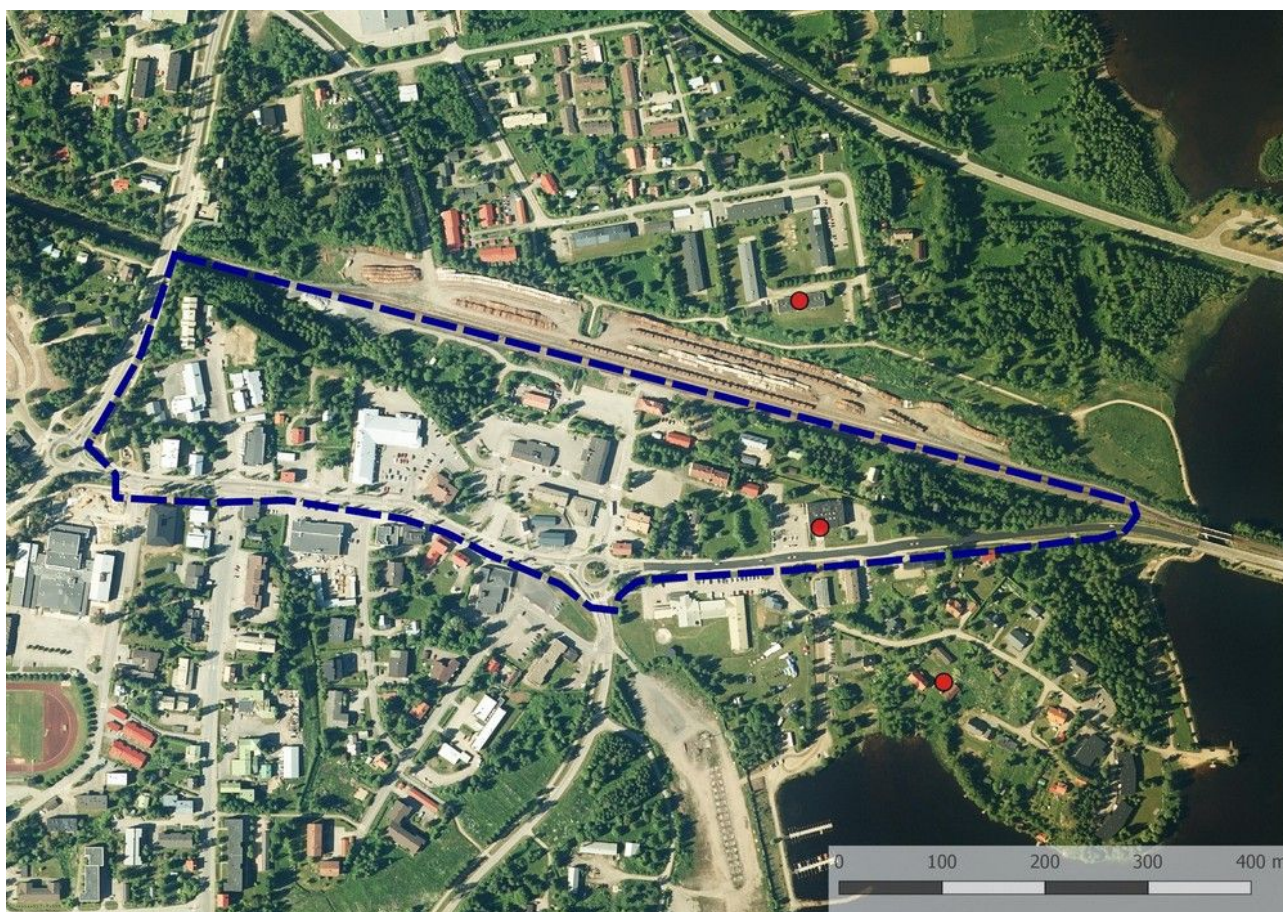
Kaavan alue rajautuu pohjoisessa rautatierataan. Kuva länteen.

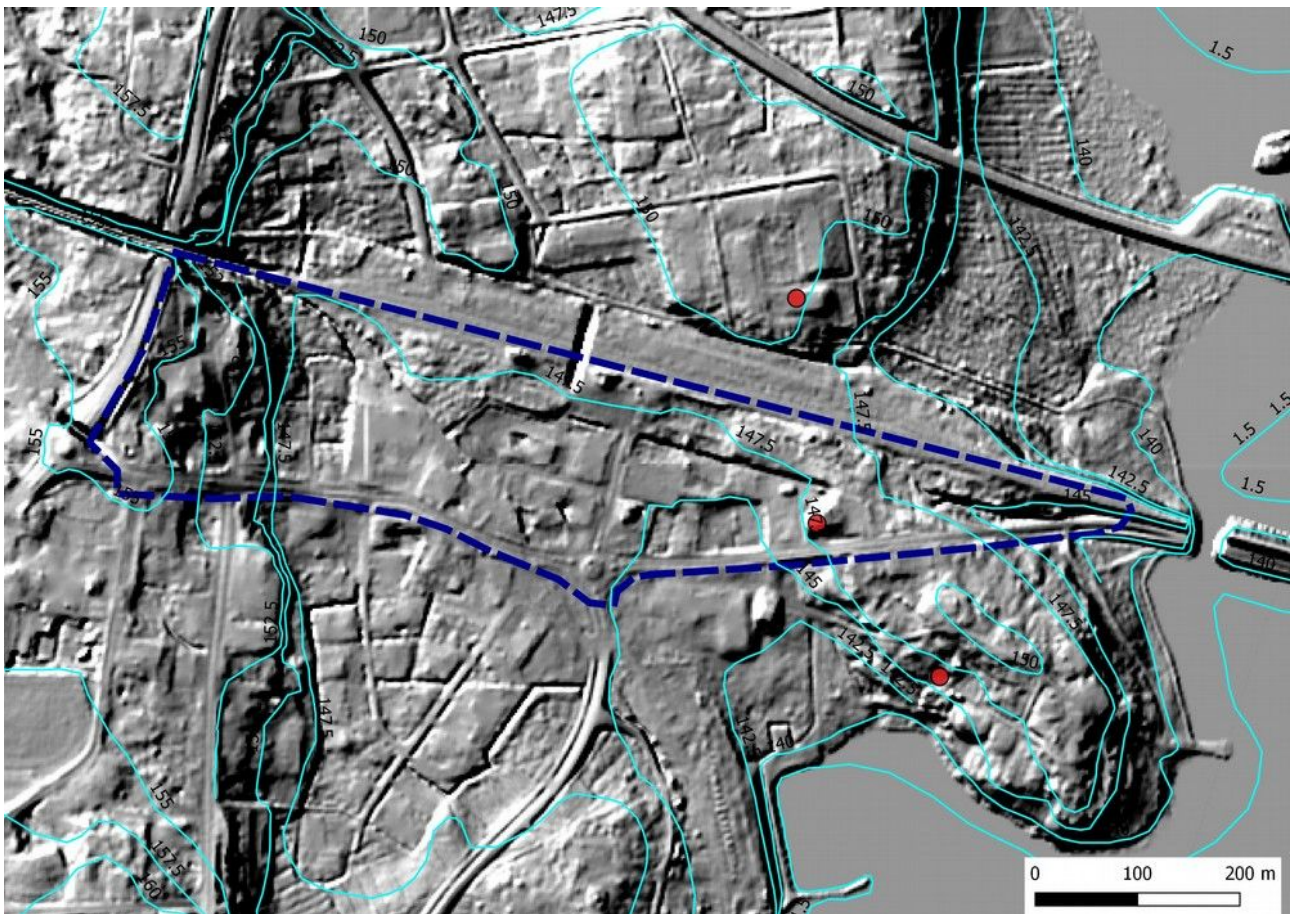
Rakentamaton alue kaavan länsiosassa on entistä peltoa, kuva lounaaseen.

Keskustassa toriaukealla on hiihtäjä Helena Takalon pronssipatsas.

Suunnittelualue ja arkeologiset kohteet ortokuvalla. Tausta-aineistot MML (4/2019).

Kaavan suunnittelualue vinovalovarjosterasteria vasten 2 m DEM sekä korkeuskäyrät. Tausta-aineistot MML (4/2019) ja <http://www.syke.fi/avoindata>. Tunnetut arkeologiset kohteet punaisina ympyröinä Museoviraston kulttuuriympäristön palveluikkunan mukaan.

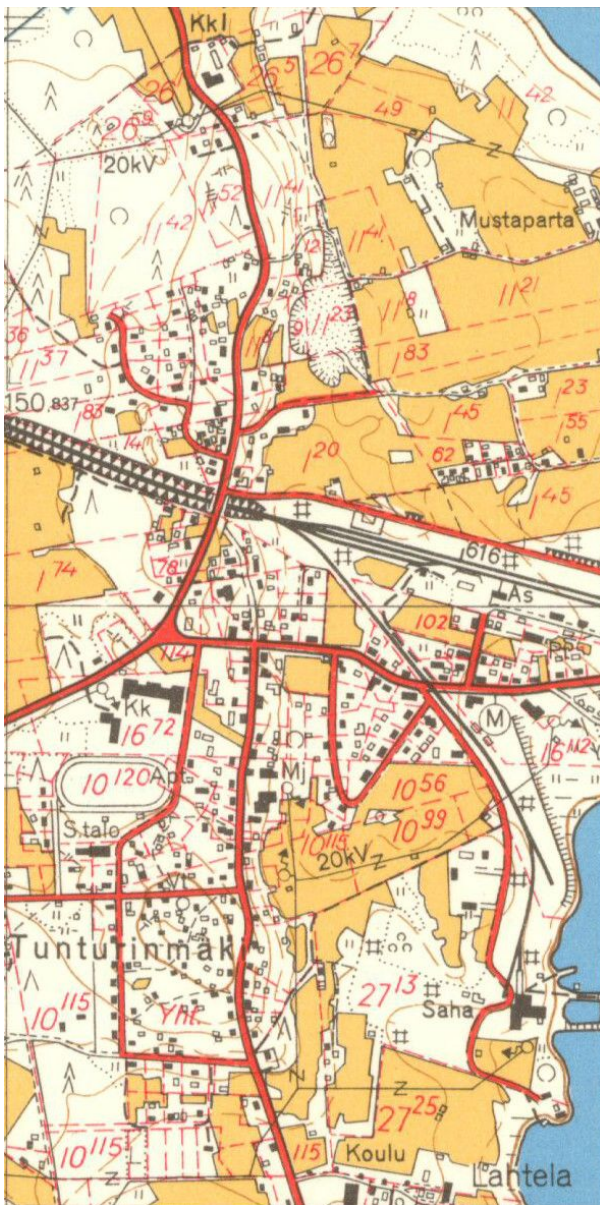
4. Alueen maankäytön historiaa

Alueen sijaintikorkeus n. 142,50-155 m mpy vastaa kivikauden mesoliittisen ajan vaihetta yli 9000 vuotta sitten. Useat löydöt Tikkalansalmen ja Juntiselän länsirannalta ovat merkkejä kivikauden eri jaksoille ajoittuvasta asutuksesta. Mm. kaavan eteläpuolelta Niemen kohteesta on tasa- ja kourutalttojen lisäksi löytynyt muita esineitä, jotka ovat kuitenkin hukkaantuneet.

Pyhäsalmen keskustan alueella on sijainnut vanhaa historiallista asutusta. Vielä vuoden 1964 peruskartoille on merkitty myös useita peltoja, nykyisin kaikki pellot ovat rakennettuja tai hävinneet muun maankäytön seurauksena.

Ote 1800-luvun puolivälin pitäjänkartoista Pyhäsalmen ympäristöstä. Kartta: Arkistolaitoksen digitaaliarkisto, pitäjänkartat, Pyhäjärvi.

Pyhäsalmen aluetta vuosien 1964 peruskartoilla. Kohdealue oli jo tuolloin tiiviisti rakennettua. Sillä sijaitsi vielä useita pelloja. Kartta: Maanmittauslaitos, avoimien aineistojen tiedostopalvelu, <http://vanhatpainetutkat.maanmittauslaitos.fi/>

Pyhäjärvi vuoden 1863 C. W. Gyldeénin kartalla, Karta öfver Finland : Sektionen D3 : nordvestra delen af Uleåborgs län med tillgränsande delar af Wasa och Kuopio län. Kartta Vanha kartta, <http://urn.fi/URN:NBN:fi:juu-200806175486>

5. Tulokset

Inventoinnissa ei havaittu merkkejä kivikautisesta asutuksesta tai muista arkeologisista kohteista. Alue on ollut hyvin potentiaalista kivikautiselle asutukselle. Maaperää on kaavan alueella ja sen tarkemmin inventoidussa itäosassa voimakkaasti muokattu ja on mahdollista, että sillä ehkä sijainneet kiinteät muinaisjäännökset olisivat tässä hävinneet. Alueelta on edelleenkin mahdollista löytää esim. yksittäisiä esineitä.

19.6.2019

Jaana Itäpalo

Jaana Itäpalo

6. Aineistoluettelo

Digitaalinen aineisto

Geologian tutkimuskeskus,
<http://gtkdata.gtk.fi/Maankamara/index.html>

Maanmittauslaitos, avoimien aineistojen tiedostopalvelu,
<https://tiedostopalvelu.maanmittauslaitos.fi/tp/kartta>
<http://vanhatpainetutkartat.maanmittauslaitos.fi/>

Museovirasto, Kulttuuriympäristön palveluikkuna, arkeologiset kohteet ja kulttuuriympäristön tutkimusraportit arkeologia, <https://www.kyppi.fi/palveluikkuna/portti/read/asp/default.aspx>

Vanha kartta, <https://expo.oscapps.jyu.fi/s/vanhakartta/page/etusivu>

Kirjallisuus:

Tulkku Jorma, Pyhä- ja Kalajokilaaksojen varhaishistoria. Asukkaat ja kulkijat. Pyhäjärvi-Seura XIV. 1998

Julkaisematon aineisto

Pyhäsalmen keskustan asemakaavan muutos. Kaavaselostus, luonnos 12/2018. Pyhäjärven kaupunki ja Sweco Ympäristö Oy.

Shulz Hans-Peter, Rannasiirtymistaulukko